

6. Антипенко В.Ф. Протидія сучасному тероризму з позицій оцінки його міжнародної сутності //Тероризм і боротьба з ним. Президенту України, ВРУ, Уряду України, органам центр. і місцев. виконав. влади. Аналіт. розробки, пропоз. наук. і практ. працівників: Міжвід. наук. зб. / За ред. А.І.Комарової,Ю.В.Землянського, В.О.Євдокимова та ін. - К.: НДІ "Проблем людини", 2000. - Т. 19(1). - 610 с.
7. Федотов А. П. Каноны современного мира // Вест. Моск. ун-та. — Сер. 7. Философия. — 1997. — № 4. — С. 105—114.
8. Современная мировая историческая наука. Информационно-аналитический обзор (по материалам XVIII Международного конгресса историков и X Международной конференции "История и компьютер"—Монреаль, август-сентябрь 1995 г.). Минск, 1996.
9. Кун Т. Структура научных революций. М., 1975.
10. Див. напр. Онищенко В. Наукове співтовариство: вступ до соціології науки. К., 1998.

УДК 327:001.92(477+47+57

М. М. Пікула

ПРОБЛЕМАТИКА ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

(Пікула Микола Миколайович., аспірант кафедри міжнародної інформації СНУ імені Лесі Українки м. Луцьк).

Досліджено особливості аналізу українськими політологами проблематики політичної свідомості в умовах незалежної України. Відзначено, що загальнометодологічні питання свідомості в українській науці досліджуються на рівні філософської, психологічної, соціологічної та політологічної науки; конкретні питання змістовно-суб'єктного плану привертають увагу педагогів, істориків, екологів та представників інших наук. Автор акцентує увагу, що сучасні дослідження свідомості у рамках сучасної української політології спрямовані на аналіз основних тенденцій розвитку політичної свідомості українського суспільства як суспільства трансформаційного типу; на те, що дедалі більше досліджується також вплив традиційних ЗМІ і новітніх сучасних технологій на політичну свідомість громадян, можливості маніпуляції політичною свідомістю громадян та необхідності протидії їй.

Ключові слова: ЗМІ, маніпуляція, новітні сучасні технології, політична свідомість, суб'єкти політичної свідомості українська політологія.

М. М. Пікула. Проблематика политического сознания в украинской политической науке. *Исследованы особенности анализа украинскими политологами политического сознания в независимой Украине. Отмечается, что общеметодологические вопросы сознания в украинской науке изучаются на уровне философской, психологической, социологической и политической наук; конкретные вопросы содержательно-субъектного характера привлекают внимание учителей, историков, экологов и представителей других наук. Автор обращает внимание, что современные исследования сознания в современной украинской политологии, направлены на анализ основных тенденций развития политического сознания украинского общества как общества трансформационного типа; всё больше внимания уделяется исследованиям влияния традиционных СМИ и новых технологий на политическое сознание граждан, возможностям манипулирования политическим сознанием граждан и необходимости противостоять такому манипулированию.*

Ключевые слова: СМИ, манипуляция, новейшие современные технологии, политическое сознание, субъекты политического сознания в украинской политологии.

M. M. Pikula. Problems of political consciousness in the Ukrainian political science. *Is investigated the features of the analysis Ukrainian political scientists political consciousness in the independent Ukraine. Notes that the general methodological issues of consciousness in Ukrainian science study the philosophical, psychological, sociological and political sciences; specific issues of content-subject nature attract the attention of teachers, historians, ecologists and other sciences. The author emphasizes that modern consciousness research in modern Ukrainian political science, focused on analysis of the main trends in the development of the political consciousness of the Ukrainian society as a transformational type of society, more and more attention is paid to research the influence of traditional media and new technologies on the political consciousness of citizens, the possibility of manipulating the political consciousness of citizens and need to resist such manipulation.*

Key words: media manipulation, the latest in modern technology, political consciousness, political consciousness of the subjects in Ukrainian political science.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність проблеми дослідження зумовлена потребою вивчення теоретико-методологічних засад дослідження політичної свідомості в умовах формування інформаційного/мережевого суспільства, яке створює нові умови її формування та розвитку. Особливо важливу роль у формуванні сучасного концепту політичної свідомості зіграла західна наука, у якій були закладені концептуальні виміри свідомості загалом. Вони дала можливість сформувати контексти і підходи до аналізу політичної свідомості, а тому ця проблематика до недавнього часу була предметом дослідження переважно зарубіжних науковців, що пов'язано, на наш погляд, з різними чинниками.

По-перше, із відсутністю в українській науці до 90-х років ХХ ст. цілісної концепції політичної свідомості. По-друге, з традиційми недооцінки ролі суб'єктивного чиннику політичного процесу у нашій країні, що йдуть від радянських часів і панування марксистсько-ленінської ідеології, яка на перше місце ставила суспільне буття, розглядаючи свідомість як похідне явище від нього. По-третє, вивчення політичної свідомості в умовах панування державної ідеології не було потрібне владі, яка робила ставку на примус, а не на свідоме сприйняття та оцінку її діяльності громадськістю. Саме тому нерідко політична свідомість інших країн викликала більший інтерес у науковців, ніж осмислення власного політичного життя. Активізація політичного життя України в

роки незалежності зробила політичну свідомість одним з актуальних чинників трансформації суспільства та формування нової системи цінностей.

Аналіз досліджень цієї проблеми свідчить, що в умовах незалежної України важливість цього дослідницького напрямку стимулювала широкі наукові дискусії навколо питань політичної свідомості і в українській політології. Важливе значення для роботи над проблемами нашого дослідження мали публікації В.Воловика [5], Є.Головахи [7], В.Дем'яненко [10], В.Денисенка [11], В.Додонової [15-16], М.Задорожної [18], О.Краснокутського [21], Л.Левченко [22], С.Матвієнків [25], Н.Михальчука [26], Ю.Руденко [31-32] та ін.

Предметом нашого дослідження стало дослідницьке поле політичної свідомості на сучасному етапі розвитку України. Метою – вивчення сучасних підходів до аналізу політичної свідомості в українській політичній науці.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Першими почали проводити теоретичні дослідження свідомості українські філософи, що, на думку В.Воловика, призвело до виникнення спеціальної галузі філософського знання – філософії політичної свідомості, що може бути визначена «як одна з форм теоретично сформованого світогляду, форма експлікації, розгортання і перебудови мисленевих структур, що визначають ставлення людини до світу і світу до людини, які проявляються у взаємозв'язку суб'єктів політичної діяльності конкретного соціального організму на певній стадії його історичного розвитку» [5, с.14]. Дослідник звертає увагу на парадоксальну ситуацію: аналіз, здійснюваний у рамках філософії політичної свідомості, починається там, де завершається аналіз політичної науки, тобто з результатів її аналізу, якими є політичні теорії, окремі положення, висновки, ідеї. З цього, як нам здається, випливає, що перші філософські дослідження політичної свідомості в рамках української науки ґрунтувалися саме на традиціях марксистської політичної теорії, оскільки як самостійний феномен українська політична наука виникла лише на початку 90-х років.

Соціально-філософський аналіз політичної свідомості дозволив виявити її загальнометодологічні аспекти, зокрема сутнісні риси, структура та сучасні тенденції її розвитку [15], умови та особливості формування національно-політичної свідомості суспільства. Її характеристики, специфіку та функції [9]. Багато праць філософського спрямування присвячено вивченню конкретних проблем розвитку політичної свідомості, серед них, наприклад, міфологізація сучасної політичної свідомості як універсальний процес створення символічних образів влади та держави у пізнанні й осмисленні політичного [2], геополітичних знань як системної основи формування суспільної свідомості [35] та багатьох інших проблем.

Емпіричний вимір політичної свідомості в рамках української науки зроблений соціологами та психологами. Соціологічні та психологічні дослідження мали місце переважно в межах спеціальних теорій, що отримали назви політичної соціології та психології. Як нам здається, практично-прикладні аспекти вивчення політичної свідомості охоплюють з'ясування залежності між рівнями соціальної та політичної активності, причинами та чинниками невідповідності між протестними політичними настроями та переважно пасивною політичною поведінкою людей [17], співвіднесенні відображення політичного буття та пов'язаних з ним соціальних чинників з політичною діяльністю та поведінкою різних соціальних суб'єктів. Якщо говорити мовою математики, політична соціологія трактує останнє як функцією від політичної свідомості, яка показує об'єктивну відповідність, зіставність і зміну двох факторів: розвинена політична свідомість породжує зростання політичної активності (політичної діяльності та поведінки). Політичне буття пов'язане зі зменшенням або зростанням політичної активності не настільки, що одне з цих явищ породжує інше. Зв'язок тут функціональний, тому що обидва ці явища опосередковуються політичною свідомістю.

Значну увагу українські соціологи та психологи приділяють дослідженню проблем політичної свідомості в аспекті виборчого процесу, зокрема взаємозалежності перебігу та результату процесу розуміння політичної реклами від типу політичної свідомості особистості, оцінним конструктам та рефлексивним механізмам свідомості виборців, визначенню смислових образів провідних учасників політичної взаємодії, що існують в їхній свідомості, відтворенню семантичних просторів політичної свідомості виборців, розробленню моделей «розгортання» рефлексивних механізмів, визначенню їх психологічного змісту і функцій [28]. У контексті соціальної психології розглядаються питання щодо ролі соціокультурних чинників у формуванні політичної поведінки окремих соціальних суб'єктів [6].

Політичні психологи вивчають специфіку політичної свідомості окремих цільових аудиторій, розробляють загальні моделі становлення політичної свідомості молоді, методики та методичні засоби адаптації молоді до мінливих умов діяльності і критичної рефлексії політичних явищ і вмінь комунікативного вираження особистих суспільних цінностей. Вони також зосереджують увагу на засобах розвитку стійкості до засобів політичного маніпулювання [13].

У рамках української політичної науки фактично відбувається поєднання теоретичного та емпіричного підходів до вивчення політичної свідомості. Політологи досліджують теоретико-методологічні особливості та місце політичної свідомості в політології, віддається, як правило, перевага трактуванню політичної свідомості як складової частини соціальної свідомості, підкреслюючи особливу її роль у політичному процесі, становленні та функціонуванні держави, реалізації існуючого політичного режиму. Вони здійснюють системний аналіз різних суб'єктів політичної свідомості, особливостей формування нової політичної еліти, яка розглядається як

носії свідомості нового змісту, а також конкретні проблеми формування нової політичної свідомості в Україні [25].

Ціла низка робіт присвячена аналізу стану, особливостей і тенденцій розвитку політичної свідомості посттоталітарного українського суспільства, трансформаційним процесам у свідомості мас, виявленню політико-ідеологічних преференцій українського населення, формуванню нової системи цінностей у політичній свідомості громадян, яка спонукатимете населення до активної політичної участі, а також функції політичної свідомості, дія яких спонукає громадян до політичної активності та встановлено її мотивацій. Особлива увага приділялася проблемам впливу ментальності й історичної традиції на якісні характеристики політичної свідомості, запровадженню демократичних інститутів, вихованню свідомого у взаєминах з державою незалежного громадянина як основи громадянського суспільства. Науковці, зокрема аналізували механізми формування менталітету та національного характеру західного і східного сегментів українського суспільства [10], [22], [32], [2], [29].

Розглядаючи проблеми політичної свідомості, політологи дедалі більше акцентують увагу на дослідженні впливу на неї суспільного середовища. Досліджуються проблеми гуманізації суспільної свідомості через діяльність органів влади та державного управління. Стиль управління трактується як фактор сприяння або перешкоди зрілості та самореалізації держслужбовців, пропонуються принципи та методи гуманізації суспільної свідомості, які можуть використовувати владні інституції й органи державного управління. [18].

На думку Ж. Дерев'янчук [12], масовізація суспільної думки і зростаюча ролі інформації актуалізують інформаційно-комунікаційний чинник формування політичної свідомості. Вчені аналізують роль засобів масової інформації та новітніх інформаційних технологій у формуванні політичних ціннісних орієнтацій та нової системи цінностей у свідомості громадян [22]. В. Ткачук, називаючи три основні види впливу на політичну свідомість – адміністративний, ідеологічно-психологічний та інформаційний, особливу увагу приділяє останньому. На її думку, населення схильне більше довіряти інформації, що проходить через ЗМІ, ніж тій, що передається із уст в уста. При цьому у ЗМІ використовують інформаційні технології, які ґрунтуються на зараженні людини прикладом розв'язання аналогічних проблем, деідеологізуючи по суті події, що відбуваються у житті суспільства, та придушуючи таким чином алгоритми раціонального мислення [33].

Аналізу інтернет-комунікаційних чинників формування політичної свідомості, зокрема соціальних мереж та блогосфери у політичному просторі сучасного суспільства присвячено порівняно мало праць вітчизняних вчених. Важливе значення для роботи над проблемами нашого дослідження мали публікації І. Піголенко, присвячені аналізу ролі Інтернет-технологій у формуванні ціннісних орієнтацій студентства в умовах інформаційного суспільства [27]; В. Броннікова та К. Рижанова про вплив Інтернет-ресурсу на формування маргінальної політичної поведінки молоді [4]; О. Горошко та Е. Жигалиної, які досліджували політичні комунікації у блогосфері Рунета [8]; О. Прасюк, що проаналізувала використання політичних Інтернет-ПР як засобу впливу на формування електоральної громадської думки, розглянувши окремі різновиди Інтернет-технологій, зокрема офіційні сайти політиків та політичних сил, блогосферу та соціальні мережі для просування політичного бренду і мобілізації електорату [30], О. Добржанської, яка досліджувала роль Інтернет у формуванні політичних переваг населення України [14] та ін. Розробці методологічних засад дослідження комунікаційних аспектів формування політичної свідомості привертають уваги вітчизняні дослідники Т. Авксентьєва і Н. Чорна [34], А. Клячин [19], Ю. Краснокутська [20] та ін.

У контексті досліджуваної теми має інтерес вивчення різних аспектів маніпуляції свідомістю індивіда, зокрема трактування Інтернет як засобу і середовища віртуалізації суспільства, зокрема проблеми перетворення соціальних інститутів у своєрідну віртуальну реальність, виникнення окремих соціально-культурних груп для відбору інформації, що призводить до припинення вільного обороту інформації в суспільстві, формування певних соціально-культурних орієнтирів, що задаються певною вузькою групою суспільства, сугестивізація інформації [1], що забезпечує переконання людини шляхом підбору доказів, психологічного тиску, чергування емоційної та логічної аргументації, використання відповідних прикладів та аналогій, що не здатна оцінити людина без спеціальної кваліфікації [23].

Висновки. Отже, загальнометодологічні питання свідомості в українській науці досліджується на рівні філософської, психологічної, соціологічної та політологічної науки. Конкретні питання змістовно-суб'єктного плану привертають увагу педагогів, істориків, екологів та представників інших наук. Сучасні дослідження проблематики свідомості у рамках сучасної української політології спрямовані на аналіз основних тенденцій розвитку політичної свідомості українського суспільства, яке нерідко характеризується як суспільство перехідного типу. Досліджується також вплив сучасних технологій на політичну свідомість громадян і проблеми маніпуляції та протидії ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Автономова Н.С. Новые информационные технологии и судьбы рациональности в современной культуре (материалы „круглого стола“) / Н.С.Автономова // Вопросы философии: Научно-теоретический журнал. – 2003. – № 12. – С. 24-28.
2. Арабаджиев Д.Ю. Політичний міф як фактор розвитку сучасної політичної свідомості 2006 года. Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова / Д.Ю.Арабаджиев. – К., 2006. – 19 с.

3. Арабаджиев Д.Ю. Політичний міф як фактор розвитку сучасної політичної свідомості: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова / Д.Ю.Арабаджиев. – К., 2006. – 19 с.
4. Бронніков В. Д. Вплив інтернет-ресурсу на формування маргінальної політичної поведінки молоді в сучасній Україні / В. Д. Бронніков, К. М. Рижанов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2011/162-150-1.pdf>
5. Воловик В.И. Философия политического сознания / В.И.Воловик. – Запорожье: Просвіта, 2006. – 169 с.
6. Гаєвська Н.В. Соціокультурні чинники сприймання виборцями рекламних повідомлень: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Н.В. Гаєвська; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України / Н.В.Гаєвська. – К., 2007. – 18 с.
7. Головаха Є. Особливості політичної свідомості: амбівалентність суспільства та особистості / Є. Головаха // Політологічні читання, № 1, 1992. – С. 24-39.
8. Горошко О. И. Quo Vadis? Политические коммуникации в блогосфере Рунета [Електронний ресурс] / О. И.Горошко. – Режим доступу : http://www.digitalicons.org/issue01/pdf/issue1/Political-Interactions-in-the-Russian-Blogosphere_O-Goroshko-and-E-Zhigalina.pdf
9. Данилюк Л. М. Національно-політична свідомість суспільства і формування особистості: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України / Л. М.Данилюк. – К., 1999. – 19 с.
10. Дем'яненко В.М. Політична свідомість українського суспільства в умовах демократичної трансформації: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. Дослідж / В.М.Дем'яненко. – К., 2003. – 17 с.
11. Денисенко В. Політична свідомість: сутність і зміст, форми прояву в бутті людини і суспільства / В. Денисенко // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Одеса, 2002. – С. 6-26.
12. Дерев'янчук Ж.М. Процес впливу політичних технологій на прийняття масових рішень / Ж.М. Дерев'янчук // Грані, № 4 (78), липень - серпень 2011. – С. 165-168.
13. Дідух М.Л. Становлення політичної свідомості молоді в умовах суспільної нестабільності: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05; Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України / М.Л.Дідух. – К., 2004. – 19 с.
14. Добржанська О.Л. Internet як інструмент формування політичних переваг населення / О.Л. Добржанська // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони, №1 (1), 2008. – С. 58-64.
15. Додонова В. І. Політична свідомість: сутність, структура, сучасні тенденції розвитку (Соціально- філософський аналіз) : автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Запорізький держ. ун-т / В. І.Додонова. – Запоріжжя, 1997. – 24 с.
16. Додонова В. І. Структура сучасної політичної свідомості в Україні / Додонова В. І. // Культурологічний вісник: науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни, 1999, Вип 5. – С.156-166.
17. Жданов І.О. Активістська орієнтованість масової політичної свідомості в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф.Кураса НАН України / І.О.Жданов. – К., 2009. – 18 с.
18. Задорожна М.І. Гуманізація суспільної свідомості (державно-управлінський аспект): автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / М.І. Задорожна; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Л., 2008. – 23 с.
19. Клячин А. К. Політична комунікація як чинник трансформації політичних цінностей : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / А. К.Клячин. – Дніпропетровськ, 2007. – 20с.
20. Краснокутська Ю. Internet як засіб комунікації: теоретико-методологічний аналіз [Електронний ресурс] / Ю.Краснокутська.– Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/1/41.pdf>
21. Краснокутський О.В. Політична свідомість як утворююча складова процесу формування ідеології державотворення / О.В. Краснокутський // Гуманітарний вісник ЗДІА, 2013, №52. – С. 227-240.
22. Левченко Л.О. Тенденції розвитку масової політичної свідомості в сучасній Україні: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; НАН України. Ін-т політ. та етнонац. Дослідж / Л.О.Левченко. – К., 2002. – 16 с.
23. Лісовський П.М. Феномен Інтернету як засіб маніпуляції свідомістю в українському сучасному соціумі [Електронний ресурс] / П.М. Лісовський. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VKPI/FPP/2005-3-1/04_Lisovskii.pdf
24. Матвієнків С.М. Методологічні основи дослідження політичної свідомості / С.М. Матвієнків // Політичний процес в Україні: стан і перспективи розвитку / Збірник наукових праць. – Львів: ПАІС, 1998 – С.170-174
25. Матвієнків С.М. Політична свідомість: суть та умови її формування в процесі державотворення в Україні: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка / С.М. Матвієнків. – Л., 2001. – 19 с.
26. Михальчук Н.В. Інституціонально-політичні чинники стереотипізації індивідуальної та суспільної свідомості / Н.В. Михальчук // Держава і право. – 2011. – №52. – С. 667-673.
27. Пиголенко І.В. Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ “КПІ”) : автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.10 / І.В.Пиголенко. – К. : 2007. – 17с.
28. Позняк Д.В. Рефлексивні механізми свідомості виборців як суб'єктів політичної взаємодії: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Д.В. Позняк; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К., 2004. – 20 с.
29. Попок А. Розвиток політичної свідомості українців в історичному контексті тоталітарної спадщини / А. Попок // Людина і політика. – 2002. – № 1. – С. 115-120.
30. Прасюк О.В. Політичні Інтернет-PR як комунікативний засіб впливу на формування електоральної громадської думки / О.В. Прасюк // «Соціопростір: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», № 1(10). – С. 13-16.
31. Руденко Ю. Політична свідомість: визначення та актуальні дослідження в контексті розвитку вітчизняної політичної науки / Ю.Руденко // Людина і політика. – № 4. – 2001. – С. 107-114.
32. Руденко Ю.Ю. Політична свідомість українського суспільства в трансформаційний період: чинники формування (політологічний аналіз): Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Ю.Ю. Руденко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2003. – 21 с.
33. Ткачук В. Інформаційний вплив на політичну свідомість в умовах глобалізації / В.Ткачук // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2011. – № 1. – С. 224-229.
34. Чорна Н.В. Тенденції в розвитку політичної комунікації в інформаційному суспільстві / Н. В. Чорна, Т. Г. Авксентьева // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2010. – № 888. – С. 46-52.

35. Шевченко М. М. Геополітичні знання як системна основа формування суспільної свідомості (соціально-філософський аспект аналізу) : Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Інститут вищої освіти АПН України / М. М. Шевченко. – К., 2004. – 18 с.

УДК 378.14

В. М. Руденко

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(Руденко Володимир Миколайович – доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського слов'янського університету).

Розкрито взаємини освіти й культури в структурно-системному, причинно-наслідковому, процесуально-функціональному та змістовному аспектах. Як підстави, вони допоможуть уточнити вектори концептуалізації освіти з використанням категорій "цивілізація", що відбиває соціально-технологічні форми життя й діяльності особистості, й "культури", що персоніфікує сферу її вищих духовних якостей.

Ключові слова: культура, цивілізація, вища освіта, педагогічна рефлексія.

В. М. Руденко. Культурологический контекст высшего образования

Раскрыты взаимоотношения образования и культуры в структурно-системном, причинно-следственном, процессуально-функциональном и содержательном аспектах. Представленные основания помогут уточнить векторы концептуализации образования с использованием категорий «цивилизация», отражающей социально-технологические формы жизни и деятельности личности, и «культуры», персонифицирующей сферу ее высших духовных качеств.

Ключевые слова: культура, цивилизация, высшее образование, педагогическая рефлексия.

V. M. Rudenko. Cultural context of the higher education

The interrelation of education and culture in structural, systemic, cause-and-effect relations, processual, functional and content aspects is disclosed. Presented foundations will help to specify the vectors of conceptual framework of education with the use of categories "the civilization", which is reflecting social-technological forms of personality life and activity, and "the culture", personifying sphere of the supreme spiritual qualities.

Keywords: culture, civilization, higher education, pedagogical reflection.

Постановка наукової проблеми та її значення. Освіті належить особлива роль як чиннику, що дозволяє Україні приєднатися до міжнародних інтеграційних процесів, не відставати від інших країн і, разом з тим, не розгубити самобутності, етнічної ідентичності, національних особливостей своєї культури.

Освіта – складний культурний феномен і це викликає необхідність звернення педагогіки до дослідження освіти як культуровідповідної системи, культууроутворюючого акту-події, культуротрансляючого процесу, що відбивають фундаментальні властивості культури. Однак, у вітчизняній педагогіці «культурний простір освіти досліджений недостатньо» (Є.В.Бондаревська) [3, 27], «поняття "культури", як це ані парадоксально, до останнього часу не усвідомлювалось педагогікою. Відсутня педагогічна інтерпретація культури» (О.Я.Данилюк) [6, 19], що обґрунтовано висовує задачу її всебічної науково-педагогічної рефлексії.

Освіта є відображення культури певної епохи, проте існуюча система вищої освіти здебільшого побудована на культурних домінантах минулого – раціональному погляді на світ, інтелектуалізмі, утилітарності. Її цивілізаційна однобічність виразно відбивається в змісті освіти, де знання про досвід цілісної діяльності людини відсунуті на другорядний план у порівнянні з науковою монокультурою. Тому пошуки *моделей освіти*, що є адекватними сучасному типу культури і одночасно відповідають новому етапу розвитку цивілізації, складають одну з *актуальних проблем* не тільки теорії педагогіки, але мають значення для педагогічної практики.

Проблема відповідності вищої освіти потребам розвитку цивілізаційних та культурних процесів відображає кризу, що знаходиться передусім в методологічних підставах самої освіти. Вона зумовлена переходом педагогіки від репродуктивної освітньої парадигми до культуротворчої, від «людини освіченої» до «людини культури» (Є.В.Бондаревська), від «абстрактного розуміння "соціального замовлення" до потреб і запитів самої людини» (В.В.Сериков). Її наслідки пов'язані з «дефіцитом культури в освіті» (О.Я.Данилюк), з «технократичним переваженням освіти, з трансляцією знання в відчуженій безособовій формі, що себе вичерпала» (В.І.Слободчиков), з «насиченням змісту знаннями при відсутності сенсу» (О.М.Леонтьєв). Отже, необхідність розробки концептуальних основ освітніх систем у контексті культури може бути визнаною як надто вчасна та актуальна.

Виклад основного матеріалу. Історично складний і багатовимірний взаємозв'язок освіти і культури, їхня відповідність, подібність, у певному степені тотожність визнають і аргументовано обґрунтовують вітчизняні та зарубіжні вчені в області педагогіки (Є.В.Бондаревська, С.І.Гессен, М.Б.Євтух, І.А.Зязюн), психології (І.Д.Бех, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, С.Д.Максименко), філософії (В.П.Андрущенко, М.О.Бердяєв, П.О.Сорокін), культурології (П.С.Гуревич, О.С.Кармін), соціології (В.Бакіров, Л.М.Коган) та інших галузей наукового знання.

Так, С.І.Гессен «мету життя сучасного культурного суспільства» визначає як «мету освіти», звертає увагу на те, що «між освітою і культурою є, таким чином, точна відповідність» [4, 35]. Генетичну єдність джерел освіти і культури підкреслює Є.В.Бондаревська, вказуючи, що «і освітні, і культурні процеси виявляють